

પ્રવચન નં. ૩૪, ગાથા-૩૮ શનિવાર અષાઠ વદ ૧૪, તા.૦૯-૦૮-૧૯૮૦

‘નિયમસાર’ શુદ્ધભાવ અધિકાર. ૩૮મી ગાથા ચાલે છે ને? પહેલા તો એમ કહ્યું કે આ શુદ્ધભાવ હું કહું છું. તો એ શુદ્ધભાવનો અર્થ? શુદ્ધોપયોગ કે શુદ્ધ પરિણતિ નહિ. શુદ્ધભાવ એ ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ, સર્વજ્ઞસ્વભાવી પૂર્ણ. અહીં દ્રવ્ય સ્વભાવને શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવ્યો છે. નહિ તો પુણ્ય અને શુભ-અશુભ રાગ, એ અશુદ્ધ રાગ છે, અશુદ્ધયોગ છે. અને શુભરાગ-અશુભરાગથી રહિત એ શુદ્ધયોગ છે. શુદ્ધયોગ. એ શુદ્ધયોગ પર્યાય છે. શુદ્ધયોગ કહો કે શુદ્ધોપયોગ કહો. એ તો પર્યાય છે. એ પર્યાય મોક્ષનું કારણ કહેવું એ પણ એક વ્યવહાર છે. મોક્ષનું કારણ સ્વદ્રવ્ય છે. આવ્યું?

‘આ, હેય અને ઉપાદેય તત્ત્વના સ્વરૂપનું કથન છે. જીવાદિ સ્નાત તત્ત્વોનો સમૂહ પરદ્રવ્ય...’ આહાહા...! સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ એ પણ બહિરતત્ત્વ છે. પર્યાય છે ને? પર્યાય દ્રવ્યમાં પેસતી નથી, પ્રવેશ કરતી નથી. દ્રવ્ય ઉપર પર્યાય તરે છે. આહાહા...! એ અપેક્ષાથી પુણ્ય-પાપ ને આસ્રવ, બંધને તો બહિરતત્ત્વ કહ્યું, પણ પોતાનો ત્રિકાળી દ્રવ્ય સ્વભાવ, એના આશ્રયથી જે મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થયો એ પણ બહિર્તત્ત્વ છે. આહાહા...! મોક્ષનો માર્ગ જે છે એ પણ બહિર્તત્ત્વ છે. કેમ કે સંવર, નિર્જરામાં એ આવી ગયો.

અહીંયા પાઠમાં તો હેય ઉપાદેય કહ્યું. અને ટીકાકારે જરા એમ શબ્દ લીધો કે ‘જીવાદિ સ્નાત તત્ત્વોનો સમૂહ પરદ્રવ્ય હોવાને લીધે...’ પરદ્રવ્ય હોવાને લીધે. બહુ સૂક્ષ્મ વાત, ભગવાન! આહાહા...! પાઠમાં હેય છે પણ ટીકામાં ઉપાદેય નથી એમ કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? પાઠમાં ‘જીવાદિબહિત્ત્વં હેયમ્’ છે. પણ અર્થકાર-ટીકાકાર કહે છે.. આહાહા...! કે પર્યાય જે બહિરતત્ત્વ છે એ ઉપાદેય નથી. આહાહા...! નિમિત્ત ઉપાદેય નથી, દયા-દાનનો વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિકલ્પ ઉપાદેય નથી, પણ મોક્ષના માર્ગની પર્યાય પણ ઉપાદેય નથી. આહાહા...! એમણે પરદ્રવ્ય કહ્યું તે ઘરનું નથી કહ્યું. કેમકે ૫૦મી ગાથામાં ‘કુંદકુંદાર્યો’ કહ્યું છે. કે જેટલી નિર્મળાદિ પર્યાય છે એ ‘પરદ્રવ્યમ્ પરભાવાઃ ઇતિ હેયાઃ’ એવા ત્રણ શબ્દો ૫૦મી ગાથામાં છે. ૫૦. પરદ્રવ્ય, પરભાવ. આહાહા...! અને એમાં ‘સમયસાર’નો આધાર લીધો છે. સિદ્ધાંતની આ બાજુ. શ્લોક છે એની નીચે ચોથી લાઈનમાં પરદ્રવ્ય કહ્યું છે. એ ‘સમયસાર’નો કળશ છે. એમાં પણ.. આહાહા...! ઝીણી વાત બહુ, પ્રભુ!

જેને સર્વજ્ઞપણું આત્માનો સ્વભાવ, એ નિરંતર વર્તમાન (વર્તી રહ્યો છે). આહાહા...! એ ત્રિકાળી વર્તમાન સર્વજ્ઞસ્વભાવ, એ અપેક્ષાથી મોક્ષના માર્ગની જે પર્યાય છે, એનો આશ્રય કરવાથી તો વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ પરદ્રવ્યમાંથી પોતાની પર્યાય નથી આવતી, એમ પર્યાયમાંથી પર્યાય નથી આવતી. તેથી પર્યાયને પરદ્રવ્ય કહ્યું છે. શેઠ! આ તો કોઈ દિ’

સાંભળ્યું નથી એવી વાત છે. ત્યાં પૈસા આડે ધૂળમાં (નવરાશ નથી). પણ પ્રેમ છે એટલે છોડીને અહીંયા આવ્યા છે. માર્ગ ઘણો (સૂક્ષ્મ) છે, પ્રભુ! આહાહા..!

દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર એમ કહે છે કે અમે તારા આદરણીય નથી, હોં! આહાહા..! સર્વજ્ઞ એમ કહે છે કે અમે તારા આદરણીય નથી. આહાહા..! એ તો 'મોક્ષપાહુડ'ની ૧૬મી ગાથામાં કહ્યું હતું ને. 'પરદવાઓ દુગ્ગઈ' સંત, આચાર્ય 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, પ્રભુ! તારી પ્રભુતા આગળ, તારા સ્વદ્રવ્ય પાસે અમે પરદ્રવ્ય છીએ અને અમારા ઉપર લક્ષ કરીશ તો તારી દુર્ગતિ થશે. અરર...! આહાહા..! 'પરદવાઓ દુગ્ગઈ સદવાઓ સુગ્ગઈ' 'મોક્ષપાહુડ'ની ૧૬મી ગાથામાં એવો પાઠ છે. ભગવાન! માર્ગ ઘણો સૂક્ષ્મ છે. આહાહા..! અત્યારે તો એવી ગડબડ થઈ ગઈ છે કે આટલી મુશ્કેલી પછી કેટલાક ભાગ્યશાળી લોકોના કાને પડે છે. આહાહા..! આ તો અંતર ચૈતન્ય સર્વજ્ઞ પરમાત્માના ઘરની વાત છે. આહાહા..! કહે છે કે અમે સર્વજ્ઞદેવ અને અમારા સંત મોક્ષમાર્ગના સાધક અને અમારા શાસ્ત્ર એ ત્રણે પરદ્રવ્ય છે. એ પરદ્રવ્ય છે પણ અમને માનવા, પરદ્રવ્યને માનવું એ રાગ છે એ પરદ્રવ્ય છે. એ તો પરદ્રવ્ય છે. પણ રાગથી ભિન્ન થઈને પોતાના દ્રવ્ય સ્વભાવની દૃષ્ટિ, જ્ઞાન, અનુભવ કર્યો, એ અનુભવની પર્યાય પણ પરદ્રવ્ય છે. આહાહા..! આમ બેસો, આમ બેસો, આ બાજુ જરા. આ બાજુ આવી જાવ. નજર પડે ત્યાં. 'હુકમચંદ્રજી, જ્ઞાનચંદ્રજી'નો પ્રભાવનામાં ઘણો મોટો હાથ છે. અને આ 'બાબુભાઈ' ત્રીજા. અમારા ગુજરાતમાંથી આ 'બાબુભાઈ' અને હિન્દીમાંથી એ બે. આહાહા..! માર્ગ પ્રભુ...!

અહીંયા તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર એમ કહે છે કે અમે તો તારા દ્રવ્યથી પરદ્રવ્ય તો છીએ જ અને અમારી ઉપર લક્ષ કરીશ તો અમે પરદ્રવ્ય છીએ તો તને વિકલ્પ થશે, પ્રભુ! એ તો થશે પણ તારા સ્વદ્રવ્યના આશ્રયથી જે કાંઈ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ઉત્પન્ન થયા, પ્રભુ! એને પણ અમે તો પરદ્રવ્ય કહીએ છીએ. 'જ્ઞાનચંદ્રજી' વાત એવી છે, ભગવાન! ભાગ્ય હોય એને કાને પડે એવી વાત છે. લોકોને એકાંત લાગે છે. એકાંત છે, એકાંત છે. અરે..! પ્રભુ! સમ્યક્ એકાંત જ છે. આહાહા..!

અહીં તો કહ્યું કે સંવર, નિર્જરા જે ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન અનુભવ સહિત આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો પૂર નામ પ્રવાહ. જેમ પાણીનો પ્રવાહ ચાલે છે એ આડો ચાલે છે. આ પૂર છે એ આમ ધ્રુવ ચાલે છે, ધ્રુવ. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું પૂર, એ પૂર આમ પ્રવાહ ધ્રુવ તરીકે છે. જેને શાસ્ત્રમાં નિરંતર વર્તમાન કહ્યું છે. ત્રિકાળ રહેનારો એ અપેક્ષા છોડી દીધી. ત્રિકાળમાં ત્રિકાળનો ભેદ થઈ ગયો. શાસ્ત્રમાં પાઠ છે. નિરંતર વર્તમાન છે. જેમ વર્તમાન પર્યાય સંવર, નિર્જરા છે તો એને અમે પરદ્રવ્ય કહીએ છીએ. એ રીતે એનાથી ભિન્ન દ્રવ્ય પણ વર્તમાન છે. પૂર્ણાનંદનો નાથ... આહાહા..! વીતરાગમૂર્તિ અચળ અકંપ એવી ચીજ, એ ચીજની અપેક્ષાએ, એના આશ્રયથી સમ્યગ્દર્શન અનુભવ થયો,

અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવ્યો. ઓહોહો...! એ સ્વાદના ભાગમાં દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણ આવી જાય છે.

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણી મોક્ષમાર્ગ. જ્યાં ત્રણેને મોક્ષમાર્ગ એમ 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર'માં કહ્યું. 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર'માં 'ઉમાસ્વામી'એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણી મોક્ષમાર્ગ કહ્યું. એ પર્યાયથી કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? એ જ્ઞાનપ્રધાન કથનથી આખું 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર' છે. આહાહા...! કેમ? કે એમાં મતિશ્રુતની વાત કરી છે તો મતિશ્રુત પરોક્ષ છે એમ કહ્યું છે અને મતિ છે એ ઇન્દ્રિય, મનથી ઉત્પન્ન થાય છે એમ કહ્યું. તો એ બધો વ્યવહાર છે. મતિજ્ઞાન જે છે એ ત્રિકાળી ચૈતન્ય ભગવાનના અવલંબનથી થાય છે એ મતિજ્ઞાન છે. ત્યાં પરોક્ષ કહીને પરની અપેક્ષાએ કહ્યું છે. એ પ્રશ્ન ઘણાં વર્ષ પહેલા 'મોરબી'માં ભાઈ હતા ને? શું નામ? દફતરી. 'મગનભાઈ દફતરી' મોટો હોશિયાર કહેવાતો હતો ને. 'મોરબી' ગવર્નર આવ્યા હતા ત્યારે એણે ભાષણ કર્યું હતું.

મુમુક્ષુ :- ગવર્નરે એને હોશિયાર કહ્યો હતો.

ઉત્તર :- એ જ કહ્યું હતું. ગવર્નર આવ્યા હતા. મારે એ જ કહેવું છે. ભાષણ કર્યું. એ 'મગનભાઈ' કરીને 'દફતરી' હતા. ગવર્નરે એના એવા વખાણ કર્યા કે આ તો ચીથરે વીટ્યું રત્ન તમારા ગામમાં છે. એ એની સાથે ચર્ચા થઈ. લગભગ (સંવત) ૧૯૮૨ની સાલની વાત હતી. તો કહે આ શાસ્ત્રમાં મતિશ્રુતને પરોક્ષ કહ્યું છે. કીધું, ભાઈ! એ પરોક્ષ છે એ પરની અપેક્ષાથી છે. બાકી મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન સ્વથી થાય છે એ તો પ્રત્યક્ષ થાય છે. અનુભવ તો પ્રત્યક્ષ છે એવો શ્લોક આવે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઉદાહરણ છે ને, ખબર છે. અહીં તો કહે છે, શેઠ! ક્યારેય સાંભળ્યું નથી. ભગવાન!

મુમુક્ષુ :- સંભળાવનાર કોઈ નહોતું.

ઉત્તર :- એટલો આગ્રહ છોડીને અહીં આવ્યા. એ તો શેઠ છે. રાજકુમારના છોકરાની છોકરી એના ઘરમાં છે. બાપુ! એ બધી બહારની ચીજ છે. આહાહા...! બહારના પ્રપંચની વસ્તુમાં જેને અધિકતા ભાસે છે અને કાંઈ વિશિષ્ટતા લાગે છે, એ ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાનનો અનાદર કરે છે. આહાહા...! એ બહારની ચીજ તો દૂર રહી. હવે અંતરની જે ચીજ છે સંવર અને નિર્જરા. આહાહા...! જે ત્રિકાળી આનંદનો નાથ 'ભૂદત્થમસ્સિદો ખલુ સમ્માદિટ્ઠી હવદિ જીવો' જે ત્રિકાળી આત્માના અવલંબનથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે, એમ જે ૧૧મી ગાથામાં કહ્યું. 'દેવીલાલજી' ક્યાં ગયા? ત્યાં નય પણ કહ્યું છે અને સમ્યગ્દર્શન પણ કહ્યું છે. તમારો પ્રશ્ન હતો ને? ૧૧મી ગાથામાં ભૂતાર્થને નય પણ કહ્યું. બીજા પદમાં. વ્યવહાર અભૂતાર્થ છે, પર્યાય માત્ર અભૂતાર્થ છે. સંવર, નિર્જરા, મોક્ષની પર્યાય પણ અભૂતાર્થ છે.

આહાહા...! પછી બીજા પદમાં કહ્યું. વ્યવહાર અભૂતાર્થ છે એ ગૌણ કરીને અભૂતાર્થ કહ્યું છે. પર્યાયનો અભાવ કરીને અભૂતાર્થ નથી કહ્યું. નહિ તો વેદાંત થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? પર્યાયને ગૌણ કરીને, નથી એમ કહ્યું. પર્યાયને અસત્ય કહ્યું એ તો ગૌણ કરીને અસત્ય કહ્યું છે. આ કહ્યું ને? સાત તત્ત્વ છે. પર્યાયલક્ષે સાત તત્ત્વ છે. અસ્તિ છે. ત્યારે કહ્યું ને, ‘જીવાદિ સાતતત્ત્વનો સમૂહ પરદ્રવ્ય હોવાને લીધે...’ અસ્તિત્વ તો સિદ્ધ કર્યું. સમજાણું કાંઈ?

ખરેખર તો ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્યો’ તો એમ કહ્યું, ‘જીવાદિબહિસ્તચ્ચં હેયમ્’ પાઠમાં એમ લીધું છે. પણ અર્થકાર-ટીકાકાર ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવે’ ઉપાદેય નથી એમ કહ્યું. મીઠી ભાષા. આહાહા...! પ્રભુ! પુણ્ય અને પાપનો ભાવ એ તો બંધ, કલુષિત અને દુઃખ છે, એ તો હેય છે જ. પણ અંદર સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષપર્યાય પ્રગટ થઈ... આહાહા...! એક સમયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોક જાણે એવી પર્યાય પ્રગટ થઈ, અહીંયા સાધકજીવને તો પ્રગટ નથી. પણ સાધકને એ જે કેવળજ્ઞાન પર્યાય છે એ સદ્ભૂત વ્યવહારનયનો વિષય છે. નિશ્ચયનયનો વિષય નથી. કેમ કે કેવળજ્ઞાન છે એ ત્રિકાળી દ્રવ્યનો ભેદ, એક અંશ છે. એક અંશ છે, પણ એમાં છે તો સદ્ભૂત વ્યવહારનયથી કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! કેવળજ્ઞાન વ્યવહાર છે, સદ્ભૂત વ્યવહારનયથી છે. આહાહા...! અને પુણ્ય-પાપભાવ અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી છે.

અહીં તો સદ્ભૂત વ્યવહારનય અને અસદ્ભૂત વ્યવહારનય બન્નેને પરદ્રવ્ય છે એમ કહીને ઉપાદેય નથી એમ કહ્યું. પાઠમાં હેય છે. ‘જીવાદિબહિસ્તચ્ચં હેયમ્’ મીઠી ભાષા કરી. પ્રભુ! સાત તત્ત્વ ઉપાદેય નથી. એના ઉપર આશ્રય કરવા લાયક નથી. ભગવાન અંદર બિરાજે છે ને, પ્રભુ! પૂર્ણાનંદનો નાથ, એ જ ઉપાદેય છે, આ ઉપાદેય નથી. આહાહા...! ‘જયચંદ્રજી’! આ જય થવાની વાત છે અહીં. પરાજય થવાની વાત સંસારમાં છે. આહાહા...!

બાપુ! ભગવાન! આહાહા...! એક સમયનું કેવળજ્ઞાન અરે...! એક સમયના અનંત ચતુષ્ટય કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંતઆનંદ, અનંતવીર્ય, અનંતસત્તા તેને અનંત ચતુષ્ટય કહેવામાં આવે છે. પણ સાથે અનંતગુણની પૂર્ણ પર્યાય છે. જેટલા ગુણ છે એટલી પૂર્ણ પર્યાય બધી પૂર્ણ છે. અને જ્યારે શ્રદ્ધા આત્મામાં ઢળે છે તો માત્ર શ્રદ્ધા જ ઢળે છે એમ નહિ. એ તો શ્રદ્ધાથી કથન કર્યું છે. બાકી જેટલી પર્યાય છે એ બધી અંદર ઢળે છે. આહાહા...!

૧૧મી ગાથામાં તો ભાષા એમ આવી કે ‘ભૂદત્થમસ્સિદ્ધો ખલુ સમ્માદિટ્ઠી હવદિ જીવો’ પણ એકલું સમકિત થાય છે એટલું નહિ. એ બધી પર્યાય જેટલી છે એ બધી ભૂતાર્થને આશ્રયે થઈ. એ કારણે ત્યાં પર્યાયમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રનો અંશ પણ સાથે આવ્યો. અરે...! અનંતગુણનો એક અંશ વ્યક્ત અનંતા એકસાથે આવ્યા. સમજાણું કાંઈ? અનંતગુણ જેટલી સંખ્યામાં છે, એ બધા ગુણની શક્તિ અને સ્વભાવનું જે સામર્થ્ય

હતું એ પર્યાયમાં વ્યક્તરૂપે એક અંશે બહાર આવ્યું. આહાહા..! એ ‘રહસ્યપૂર્ણ ચીઢી’માં છે, ભાઈ! ‘લાલચંદજી’! ચીઢીમાં જ્ઞાનાદિ એકદેશ ચોથે ગુણસ્થાને અને કેવળીને જ્ઞાનાદિ સર્વદેશ. ‘શ્રીમદે’ એનો અર્થ એમ કર્યો કે, ‘સર્વગુણાંશ તે સમકિત’

સમકિત એટલે શું? આહાહા..! આત્મામાં જેટલા ગુણ છે એ બધાની સંખ્યામાંથી વ્યક્ત અનંતગુણનો અંશ પ્રગટ થાય છે. માત્ર સમકિત ઉત્પન્ન થયું એમ નથી. આહાહા..! અહીં મારે તો બીજું કહેવું છે. કે અનંતગુણનો અંશ જે પ્રગટ થયો, તેને પરદ્રવ્ય કહ્યું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ (પરદ્રવ્ય) હોવાથી ખરેખર ઉપાદેય નથી. આહાહા..! અરે..! અનંત... અનંત... અનંતની કોઈ સંખ્યા નથી. અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... અનંત.. એમ ને એમ અનંત અનંત ચાલ્યા જાવ, તો પણ ગુણની સંખ્યામાં આ છેલ્લો અનંત છે, એમ નથી. છેલ્લો અંત તો નથી પણ એ છેલ્લો એક ભાગ, એ તો એમાં છે જ નહિ. આહાહા..! એટલો ભગવાન આનંદ-આનંદ આદિ સ્વભાવથી ભર્યો પડ્યો છે. મોક્ષમાર્ગમાં એક અંશ વ્યક્ત થયો.. આહાહા..! બધા ગુણનો. સર્વગુણાંશ તે સમકિત. તેને અહીં પરદ્રવ્ય કહ્યું. ‘જ્ઞાનચંદજી’! આહાહા..! ક્યાં ગયા અમારા ‘જતીશજી’! ‘જતીશ’. બહાર બેઠા છે. ઠીક. ‘જતીશ’તો અહીંયા બહુ રહેતા હતા ને? આહાહા..!

શું કીધું? ‘જીવાદિ સાત તત્ત્વોનો સમૂહ...’ સમૂહ લીધો ને? એક પર્યાય નથી. સાત છે માટે સમૂહ થયો. છતાં એ સમૂહ ‘પરદ્રવ્ય હોવાને લીધે ખરેખર ઉપાદેય નથી.’ હેતુ શું? ઉપાદેય કેમ નથી? કે એ પરદ્રવ્ય હોવાને લીધે. આહાહા..! ગજબ વાત કરી.

હવે આત્મા અને ઉપાદેય એ લેવાનું છે. એમાં લાંબી વાત છે. ‘સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખરનો જે શિખામણિ..’ હવે મુનિ પોતાની વાત કરે છે. પોતાની વાત કરીને શ્રોતાઓને તત્ત્વ કેવું છે એ બતાવે છે. સ્થિતિ એવી છે. અમે એવા છીએ. કેવા? ‘સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખરનો જે શિખામણિ....’ તો શું કહ્યું? સહજ વૈરાગ્યનો અર્થ શું? કે સ્ત્રી, કુટુંબ છોડ્યા, દુકાન છોડી, ધંધા છોડ્યા એ વૈરાગ્ય છે, એ વૈરાગ્યની વ્યાખ્યા જ નથી. વૈરાગ્યની વ્યાખ્યા તો એ છે કે, અસ્તિ પોતાનો પૂર્ણ સ્વભાવ ભગવાન, એની શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનની સાથે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી વિરક્તપણું એ વૈરાગ્ય છે. આહાહા..!

ભગવાન એમ કહે કે અમારી ભક્તિનું પરિણામ, એનાથી વિરક્ત એ વૈરાગ્ય છે. એ નિર્જરા અધિકારમાં આવ્યું ને? જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય બે શક્તિ. જ્ઞાન અસ્તિત્વની, સારા પૂર્ણની પ્રતીતિ એ જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત, વિરક્ત, રક્ત અનાદિથી છે, એનાથી વિરક્ત એ અસ્તિનું જ્ઞાન (અને) રાગથી વિરક્ત, એ વૈરાગ્ય. આહાહા..! આવી વાત છે. હજારો રાણી છોડી દે, કરોડોની પેદાશ છોડી દે, માટે એ વૈરાગી છે. એમ નથી. આહાહા..!

વૈરાગ્ય તો એને કહીએ, સહજ વૈરાગ્ય, સહજ પોતાની ચીજ જે પૂર્ણાનંદનો નાથ

છે, એની ઉપાદેયબુદ્ધિ થઈને જે નિર્મળ પ્રતીતિ સમ્યગ્દર્શન, પૂર્ણના અનુભવમાં પ્રતીતિ થઈ, એની સાથે શુભ-અશુભરાગથી હટીને વૈરાગ્ય-રક્તપણું હતું એને છોડીને વિરક્ત થવું એ અસ્તિથી જ્ઞાન, નાસ્તિથી વૈરાગ્ય. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! વીતરાગનો ધર્મ ઘણો સૂક્ષ્મ છે, પ્રભુ! ભગવાનનો વિરહ પડ્યો, પ્રભુ ત્યાં રહી ગયા. ભગવાનની આ વાણી છે પણ પ્રભુ ત્યાં રહી ગયા. આહાહા...! માર્ગ રહી ગયો બીજો. આહાહા...! અમે તો ત્યાં હતા ને. અમને તો વિરહ થઈ ગયો.

એ પ્રભુની વાણી એમ (કહે) છે... આહાહા...! ભગવંત! તારામાં અનંતા... અનંતા... અનંતા... અનંતા... આકાશના પ્રદેશથી અનંતગુણા ગુણ (ભર્યાં છે). એ બધા ગુણનો એક અંશ વ્યક્ત પ્રગટ થાય તેને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. તેને અહીંયા પરદ્રવ્ય કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા...! પરદ્રવ્ય કેમ કહ્યું? કે જેમ પરદ્રવ્યમાંથી પોતાની શુદ્ધિની પર્યાય આવતી નથી, એમ પર્યાયના આશ્રયે શુદ્ધિની પર્યાય પ્રગટતી નથી. સમજાણું કાંઈ? ભાષા તો સાદી છે, પ્રભુ! માર્ગ તો જેવો છે એવો છે. આહાહા...! અરે...રે...! એ માર્ગને સમજ્યા વિના ચોરાશી લાખ યોની, એક-એકમાં અનંત અવતાર (કર્યા). આહાહા...!

કેવા મુનિ કોઢવાળા? ‘વાદીરાજ મુનિ’ ભગવાનની સ્તુતિ કરતા-કરતા... વિષપહાર સ્તુતિ કરી છે. વિષપહાર સ્તુતિ છે ને? એમાં એક શબ્દ લીધો, પ્રભુ! હું ભૂતકાળના દુઃખ યાદ કરું છું તો આયુધનો ઘા વાગતા હોય એવું લાગે છે એમ મુનિ કહે છે. આહાહા...! હું ભૂતકાળના દુઃખને યાદ કરું છું, એ નિગોઠના, નરકના (દુઃખ)... આહાહા...! જેમ આયુધ શસ્ત્રનો ઘા વાગે એમ ઘા વાગે છે. અરે...! એ દુઃખ કેમ વેઠ્યા? આહાહા...!

જેના અંતર્મુહૂર્તના દુઃખ, નારકીના કરોડો ભવે અને કરોડો જીભે ન કહી શકે. આહાહા...! ત્યારે પ્રભુના ગુણ અનંત મુખ અને એક-એક મુખમાં અનંત જીભથી પણ કહી શકે નહિ. આહાહા...! એટલા ગુણની સંખ્યા (છે). મારે તો અહીં બીજું કહેવું છે. એનો એક અંશ સમ્યગ્દર્શનમાં પ્રગટ થયો, તો બધા ગુણનો અંશ પ્રગટ થયો છે. છતાં.. છતાંને શું કહે છે? એમ હોવા છતાં પણ એને પરદ્રવ્ય કહ્યું. કેમ કે પર્યાય ઉત્પન્ન થઈ (દ્રવ્યમાંથી). શુદ્ધિની નવી પર્યાય (પર્યાયમાંથી) ઉત્પન્ન નથી થતી. સંવર છે એ શુદ્ધિ છે, નિર્જરા એ શુદ્ધિની વૃદ્ધિ છે, મોક્ષ શુદ્ધિની પૂર્ણતા છે. તો કહે છે કે જે શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટ થઈ એના આશ્રયથી શુદ્ધિ ઉત્પન્ન નથી થતી. શુદ્ધિની વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તો ત્રિકાળ દ્રવ્યના આશ્રયે ઉત્પન્ન થાય છે. એ કારણથી જેમ પરદ્રવ્યમાંથી પોતાની પર્યાય ઉત્પન્ન નથી થતી. એમ પોતાની નિર્મળ પર્યાયમાંથી પણ નવી શુદ્ધ નિર્મળ પર્યાય નથી આવતી. એ કારણે અમે એને પરદ્રવ્ય કહીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! અલૌકિક વાત છે.

આ મુનિ કહે છે, મને મારો આત્મા ઉપાદેય છે એમ કહીને જગતને સંભળાવે છે. સમજાણું કાંઈ? મારો આત્મા જ મને ઉપાદેય છે. હું કેવો છું? કે ‘સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલ..’

મોટો મહેલ, એનું શિખર, એનો શિખામણિ. 'ટોચ ઉપરનું રત્ન; ચૂડામણિ; કલગીનું રત્ન.' એ શિખામણિ. હું એવો વૈરાગ્યસ્વરૂપી છું એમ કહે છે. 'પરદ્રવ્યથી જે પરાઙ્મુખ છે,...' આહાહા...! એ પર્યાયાદિ પરદ્રવ્ય છે એનાથી હું પરાઙ્મુખ છું. આહાહા...! આ રીતે પોતાનું દષ્ટાંત આપીને શ્રોતાને સત્ય વાતની જાહેરાત કરે છે. સમજાણું કાંઈ? એકલી વાત નથી. કે વાતમાં આટલું જાણવાનું છે. વસ્તુ તત્ત્વ જાણવાનું છે એમ કહે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, 'પરદ્રવ્યથી જે પરાઙ્મુખ છે, પાંચ ઈન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર...' મુનિ છે ને મુનિ? તો પાંચ ઈન્દ્રિયનું લક્ષ પણ છૂટી ગયું છે. અનીન્દ્રિય ભગવાનઆત્માનો આશ્રય થઈ ગયો છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? 'પાંચ ઈન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર જેને પરિગ્રહ છે,...' મુનિને તો એક દેહમાત્ર રહે છે. વસ્ત્ર-પાત્ર તો છે જ નહિ. આહાહા...! શ્વેતાંબરમાં તો ઘણું લીધું છે. વસ્ત્ર, પાત્ર, દસ-દસ રજોણા, દસ-દસ ગુચ્છા. ભિક્ષા માટે જાય અને મળે તો લઈ લેવું. એક પોતાની માટે રાખવું અને નવું આચાર્યને આપવું. અને એ પાત્રને આટલું રંગવું.

એ (સંવત) ૧૯૭૩ની વાત છે. ૧૯૭૩ની સાલમાં અમારા ગુરુ પાત્રા રંગતા હતા. તો બે-બે, ત્રણ કલાક રંગવા માટે જોઈએ. એ પાત્રા રંગતા હતા, અમે સ્વાધ્યાય કરતા હતા. ૧૯૭૩ની વાત છે. સંવત્ ૧૯૭૩. મારું ધ્યાન એ બાજુ નહોતું. મેં કીધું, મહારાજ! આ પાત્રા બે-બે કલાક રોજ રંગવા, એ શું છે? ગુરુએ એમ કહ્યું, ભદ્રિક હતા. તો પાત્રા વિનાના સાધુ ગોતી લાવજે. સમજાણું કાંઈ? પાત્રા હોય ને? સાધુ રાખે છે. એ પાત્રાને રંગે. તેમાં ભોજન લે. એ રંગતા હતા અને મેં કહ્યું, કે મહારાજ! આ શું કરો છો? તે દિ' મારી દીક્ષાને ચાર વર્ષ થયા હતા. ૧૯૭૩ની વાત છે. આ ઉપાધિ શું? ત્યારે મારા ગુરુએ એમ કહ્યું, કે પાત્રા વિનાના સાધુ ગોતી લાવ. પાત્રા વગરના સાધુ હોય? એ શોધી લીધા. આહાહા...! આ ૧૯૭૩ની સાલની વાત છે. કેટલા વર્ષ થયા? ૬૨ વર્ષ થયા. ૬૦ અને ૨. અમારા પંડિતજીનો તો જન્મ પણ નહોતો. એ કહે, પાત્રા વગરના સાધુ હોય? શોધી લાવજે. આ શોધી લીધા. 'કુંદકુંદાચાર્ય' પાત્રા વગરના મુનિ છે પાત્રા રાખે એ મુનિ નહિ. અને એકલા પાત્રા રાખે અને વસ્ત્ર છોડી દે તો પણ મુનિ નથી. અંદરમાં દયા, દાન, મહાવ્રતના પરિણામને પોતાના માને છે, આદરણીય માને છે એ તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! અહીંયા તો (કહે છે), સંવર, નિર્જરાને પણ આદરણીય માનવા નહિ. પ્રગટ થયા છે. હું તો એનાથી વિરુદ્ધ સ્વદ્રવ્યમાં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિથી પડ્યો છું.

'પરદ્રવ્યથી જે પરાઙ્મુખ...' એમ લખ્યું છે ને? 'પરદ્રવ્યથી જે પરાઙ્મુખ છે, પાંચ ઈન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર પરિગ્રહ છે,...' મુનિને તો દેહમાત્ર પરિગ્રહ છે. એક શરીર છોડ્યું છૂટે નહિ. આહાહા...! 'જે પરમ જિનયોગીશ્વર...' પરમ જિનયોગીશ્વર છે. હું તો પરમ

જિનયોગીશ્વર છું. પરમ જિનયોગીશ્વર. એનો અર્થ, કે સમ્યગ્દર્શનમાં યોગ એટલે પોતાની પર્યાયને આત્મામાં જોડવી એ તો છે, પણ જઘન્યપણું છે. પોતાની નિર્મળ પર્યાયને દ્રવ્ય સાથે જોડવી, લીન થવું એ યોગ છે. એ યોગ છે. આ તો કહે છે કે અમે તો પરમ જિનયોગીશ્વર. પરમ જિન અને યોગીશ્વર. અમારા આનંદમાં અમે અમારી પર્યાયને ઘણી જોડી દીધી છે. આહાહા...! ત્રિકાળીમાં જે સંવર-નિર્જરાને પરદ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- .. મહિમા નથી આવતી.

ઉત્તર :- છે તો ખરી. વસ્તુ છે. જ્ઞાનમાં તો બરાબર જાણવું જોઈએ. આદરણીય એ નથી. જ્ઞાનમાં તો છે એમ ન જાણે તો તો વસ્તુ દષ્ટિ નથી. આહાહા...!

અહીં કહે છે ‘પરમ જિનયોગીશ્વર છે, સ્વદ્રવ્યમાં જેની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે—’ આહાહા...! જુઓ! સમકિતી અને મુનિ કેવા હોય છે? આહાહા...! ‘સ્વદ્રવ્યમાં..’ આ મુનિની વાત છે ને? માટે ‘જેની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે—’ સમ્યગ્દષ્ટિની સ્વદ્રવ્યમાં બુદ્ધિ છે, પણ મુનિ જેટલી તીક્ષ્ણબુદ્ધિ નથી. અંદર આનંદના નાથમાં તીક્ષ્ણબુદ્ધિ છે. અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવ્યો છે એમાં રમણતા કરે છે, એ અતીન્દ્રિય આનંદમાં રમણ કરે છે એ ચારિત્ર છે. ચારિત્ર એ કોઈ નગ્નપણું, પંચમહાવ્રત પરિણામ એ ચારિત્ર-ફારિત્ર નથી. શેઠ! એ દિગંબરના શેઠ છે. આ દિગંબર. આહાહા...!

કહે છે અમારા ‘સ્વદ્રવ્યમાં...’ જુઓ! પરદ્રવ્યથી પરાહુમુખ, પરદ્રવ્ય અને સાત તત્ત્વ કદ્યા, એનાથી પરાહુમુખ. આહાહા...! ગજબ વાત છે. ટીકા કરનારે પણ ગજબ કરી છે ને! ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ મુનિ, નગ્ન મુનિ, દિગંબર એમની ટીકા છે. આ ‘કુંદકુંદાચાર્ય’, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’, ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ.’ આહાહા...! વચ્ચે ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ છે. એક બાજુ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ આ બાજુ ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ છે. એમની આ ટીકા છે. આહાહા...! કહે છે કે અમે મુનિ પરદ્રવ્યથી પરાહુમુખ, સહજ વૈરાગ્યના રત્ન ચુડામણિ, રાગના વિકલ્પમાત્રથીતો મારો વૈરાગ્ય છે. આહાહા...! જે ભાવથી તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ પણ રાગ છે તો એ રાગથી પણ હું તો વિરક્ત છું. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ભગવંત! વાત જરી ઝીણી છે. પણ વાત સત્ય છે. આહાહા...! સમજવું કઠણ પડે, એનો અભ્યાસ નથી અને એ જાતની ઉપદેશ પદ્ધતિ નથી. ઉપદેશ પદ્ધતિ જ ફરી ગઈ. બસ, વ્રત કરો, પડિમા લઈ લો, આ લઈ લો, આ લઈ લો. તો એ રાગની ક્રિયા કરવી એ તો મરવું છે. ભાઈએ લીધું નહિ. ‘ન્યાલભાઈ’. ‘દ્રવ્યદષ્ટિપ્રકાશ’ પંડિતજી! ‘ન્યાલભાઈ’નું ‘દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ’ છે ને? એમાં લખ્યું છે કે રાગાદિ કરવું એ તો મરવું છે. દયા, દાન, મહાવ્રત આદિને હું કરું છું, એ તો સ્વભાવનું મરણ છે. ભગવાન જ્ઞાતાદષ્ટા છે એ રાગને કઈ રીતે કરે? ત્રિકાળમાં કોઈ એવો ગુણ નથી કે વિકાર કરે. તો પર્યાયમાં વિકાર થાય છે... આહાહા...! એ મારું કાર્ય નથી. આહાહા...! અને મારું કાર્ય એમ માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે, એ જૈન નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘સ્વદ્રવ્યમાં જેની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે—એવા આત્માને...’ આહાહા...! ‘એવા આત્માને...’ એમ કહ્યું ને? કોણ? પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ, સ્વદ્રવ્યમાં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે, સહજ વૈરાગ્યના શિખામણિ છે એવા આત્માને... એવા આત્માને... “આત્મા’ ખરેખર ઉપાદેય છે.’ એવા આત્માને ખરેખર આત્મા ઉપાદેય છે. આહાહા...! ‘પ્રિયંકરજી’! આ શાસ્ત્ર. બાપુ! ભગવાન ત્રિલોકના નાથ, એનું સમ્યગ્દર્શન શું છે? અને એ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય શું છે? સમ્યગ્દર્શનનો વિષય સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય પણ નથી. આહાહા...! સમ્યગ્દર્શનનો વિષય સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય પણ એનો વિષય નથી. આહાહા...! એ તો કહ્યું ને ‘પરદ્રવ્યથી જે પરાઙ્મુખ છે,...’ એ પરદ્રવ્ય થયું ને? સમ્યગ્દર્શન એ ત્રિકાળી દ્રવ્યની અપેક્ષાથી પરદ્રવ્ય છે.

એક સમયની પર્યાય છે અને એક કોર ત્રિકાળી ધ્રુવ મહાપ્રભુ, અનંતગુણનો સાગર, અનંતગુણથી લહલહાટ ભરેલો આનંદનો નાથ.. આહાહા...! એ ‘એ સ્વદ્રવ્યમાં જેની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે—’ અને પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ છે. એવા આત્માને. અજ્ઞાનીને તો એની ખબર નથી. એટલે એમ કહે છે કે ‘આવા આત્માને આત્મા ખરેખર ઉપાદેય છે.’ ખરેખર જુઓ! પહેલામાં પણ લીધું હતું કે ‘પરદ્રવ્ય હોવાને લીધે ખરેખર ઉપાદેય નથી.’ એમ કહ્યું હતું. આહાહા...! ‘ખરેખર ઉપાદેય નથી.’ સંવર-નિર્જરાદિ. આ આત્માને ખરેખર આત્મા ઉપાદેય છે. આહાહા...! ત્રિલોકનાથની પ્રવચનધ્વનિ, દિવ્યધ્વનિ આ આવી છે. પણ બાપુ! એને સમજવું, પોતાનો આગ્રહ છોડીને. જે પક્ષને માને છે એને છોડીને આ સમજવું એ અલૌકિક વાત છે. આહાહા...! એ અનંત-અનંતકાળમાં... ‘મુનિવ્રત ધાર અનંતબેર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો, પણ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાચો.’ તો પંચમહાવ્રત એ દુઃખ છે એમ કહ્યું. અઠ્યાવીસ મુળ ગુણ અને પંચમહાવ્રત તો દુઃખ છે. આહાહા...! અને સંવર-નિર્જરા સુખ છે. તો પણ એને ‘પરદ્રવ્યથી જે પરાઙ્મુખ છે,...’ એમ કહે છે. આહાહા...! દુઃખથી તો પરાઙ્મુખ છું. આહાહા...! પણ પોતાની પર્યાયમાં સંવર-નિર્જરાની આનંદની દશા ઉત્પન્ન થઈ છે, એ પણ પરદ્રવ્ય છે, મારા લક્ષથી એ પરાઙ્મુખ છે. અને સ્વદ્રવ્ય ત્રિકાળી મારો નાથ પ્રભુ બિરાજે છે ત્યાં મારી દષ્ટિ છે. આહાહા...! કહો, પટેલ! આવું તમારે ત્યાં ક્યાંય જમીન-બમીનમાં છે? પટેલ છે. ‘રાજકોટ’ના કરોડપતિ છે. કણબી. કણબી સમજો છો? મોટા કરોડપતિ ગૃહસ્થ. ઉપ લાખનો ફ્લેટ છે. ત્યાં પગલા કરવા લઈ ગયા હતા. એ તો જમીન-બમીન બહારની વાતું થોથા છે. પૈસાની વાત તો પરદ્રવ્ય રહી એ તો પોતાની પર્યાય જ નથી. આહાહા...! અને દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ એ પોતાની પર્યાય નથી, પણ સંવર-નિર્જરા, મોક્ષની પર્યાય એ તો પોતાની છે. છે એનાથી પણ પરાઙ્મુખ છે. ગુલાંટ ખાઈ જાય, ગુલાંટ ખાઈ જાય. આમ દષ્ટિ પર્યાય ઉપર છે તો દ્રવ્ય ઉપર લઈ જા. આહાહા...! આવી વાત! આ લોકો બહારથી પ્રેમથી આવ્યા છે. પોતાના ઘરબાર છોડીને આવ્યા છે. સાંભળવા આવ્યા છે ને. આહાહા...! વાત તો આવી છે, પ્રભુ!

આત્મા. 'આવા આત્માને 'આત્મા' ખરેખર ઉપાદેય છે.' આહાહા...! સમ્યગ્દષ્ટિને... આ તો મુનિ છે તો મુનિની વાત કરી છે. પણ સમ્યગ્દષ્ટિને, આવા આત્માને, પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ અને સ્વદ્રવ્ય ત્રિકાળ છે તે ઉપાદેય છે એવા આત્માને એ ઉપાદેય છે. આહાહા...! સમ્યગ્દષ્ટિને ચોથા ગુણસ્થાને...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સ્વર્ગમાં પણ આમ છે, નરકમાં પણ આમ છે. સાતમી નરકમાં સમકિત છે. આહાહા...! સાતમી નરકમાં જાય છે ત્યારે મિથ્યાત્વ છે. શું કહ્યું? સાતમી નરકમાં જાય છે ત્યારે મિથ્યાત્વ છે. પણ વચ્ચે સમકિત થાય છે, પાછા નીકળે છે ત્યારે મિથ્યાત્વ છે. સાતમી નરકમાં ઘણાં પાપ કરીને ગયા પછી સમકિત થાય છે. પછી નીકળતી વખતે મિથ્યાત્વ થઈ જાય છે. આહાહા...! એટલી પીડા અને એટલા પ્રતિકૂળ સંયોગ, છતાં અંદરમાં ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ ઉપાદેય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દષ્ટિને તો આવો પૂર્ણાનંદ પ્રભુ છે એ જ ઉપાદેય છે. આહાહા...! અહીં તો હજી દયા પાળો, વ્રત કરો, તપસ્યા કરો, એ ઉપાદેય છે અને આદરણીય છે, એ કરતા કરતા નિશ્ચય થઈ જશે. લસણ ખાતા ખાતા કસ્તૂરીનો ઓડકાર આવી જશે.

અરે...! ભગવાન! તારી ચીજની તને ખબર નથી. તારી ચીજમાં તો વીતરાગની વાણી.. એક-એક ગુણ એક સમયમાં કહે તો અનંતકાળે પણ કહી શકે નહિ.. આહાહા...! શું કહ્યું? કેવળી એક ગુણને એક સમયે અને સાદિ અનંતકાળ છે તો પણ એના ગુણ અનંતસમયમાં ન કહી શકે એટલા ગુણ છે. સાદિ અનંતકાળ. કેવળજ્ઞાન થયું અને પછી અનંતકાળ રહેશે. તો એક સમયમાં એક ગુણ કહે, બીજા સમયે બીજો ગુણ કહે એમ સાદિ અનંત કહે તો પણ અનંતગુણ કહી શકે નહિ. એટલા ગુણનો ભંડાર પ્રભુ! તું મહારત્ન છે, ચૈતન્યરત્નાકર છો. ચૈતન્યરત્નનો દરિયો-સાગર ભર્યો છે. પંડિતજીને કહ્યું હતું ને સાગર. તમારો સાગર નહિ, આ સાગર. આહાહા...!

પ્રભુ! અહીંયા એમ કહે છે, 'આવા આત્માને 'આત્મા' ખરેખર ઉપાદેય છે.' હવે જરી ઝીણી વાત છે. 'ઔદયિક આદિ ચાર ભાવાંતરોને અગોચર હોવાથી...' શું કહે છે? કે દયા, દાનના જે વિકલ્પ ઉઠે છે એ ઉદયભાવ છે, એનાથી આત્મા જણાતો નથી. અગોચર છે. એનાથી અગોચર, એક વાત. ઉપશમભાવ. ઉપશમભાવના આશ્રયથી જણાતો નથી. ઉપશમભાવથી જણાય છે, પણ ઉપશમભાવના આશ્રયથી નથી જણાતો. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો ચાર ભાવથી અગોચર છે એમ કહે છે. ઉદયભાવ, ઉપશમભાવ, ક્ષયોપશમભાવ અને ક્ષાયિકભાવ. ક્ષાયિકભાવથી પણ અગોચર છે. અગોચરનો અર્થ, ચાર ભાવાંતરો. ભાવાંતર એટલે પોતાનું જે સ્વરૂપ-ભાવ છે, પરમપારિણામિક જ્ઞાયકભાવ છે, એનાથી ભાવાંતર. એ ભાવથી ચાર અનેરા ભાવ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

ભાવાંતરનો અર્થ શું કર્યો? કે પોતાનો જે ત્રિકાળ સ્વભાવભાવ છે, એનાથી અન્યભાવ. એ અન્ય-બીજા છે. એને અહીંયા ચાર ભાવાંતર, પોતાના ભાવથી અનેરા ભાવ કહ્યા. એ ચાર ક્ષાયિકભાવ. ક્ષાયિક-સમક્રિત ચોથે ગુણસ્થાને હોય તો પણ અહીં તો કહે છે કે એ ક્ષાયિક સમક્રિતના આશ્રયથી અગમ્ય છે. ક્ષાયિક સમક્રિત, ક્ષાયિકભાવથી અગમ્ય છે એમ કહેવાનો અર્થ આ છે. ક્ષાયિકભાવથી અગમ્ય છે એમ કહેવાનો અર્થ આ, કે ક્ષાયિકભાવના આશ્રયથી આ ગમ્ય નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આવી વાતું! કહો, 'અભયકુમારજી'! આ અભયની વાત છે. આત્મા અભય છે.

કહે છે, એ ચાર ભાવથી અગોચર છે. એક બાજુ એમ કહે કે સમ્યગ્દષ્ટિને ગોચર છે, ગમ્ય છે. એ આગળ કહેશે. સમ્યગ્દષ્ટિને ગમ્ય છે કે આત્મા કેવો છે. અહીં કહે છે કે સમ્યગ્દષ્ટિની પર્યાય છે એ તો ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક આદિ છે. એનાથી અગોચર છે. એટલે કે એના આશ્રયથી ગમ્ય નથી. આશ્રય તો પરમ સ્વભાવનો આશ્રય કરવાથી ગમ્ય છે. આવી વાતું હવે. આવો ઉપદેશ. છે કે નહિ આ? અહીંનું પુસ્તક છે?

મુમુક્ષુ:- પર્યાયનું સામર્થ્ય...

ઉત્તર :- પર્યાયનું સામર્થ્ય નથી? પર્યાયનું લક્ષ કરવાથી વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે. એ અપેક્ષાથી ચાર ભાવથી અગમ્ય છે. નહિતર ઉપશમભાવ, ક્ષયોપશમભાવ અને ક્ષાયિકભાવથી ગમ્ય છે. સમ્યગ્દર્શનથી તો ગમ્ય છે, તો સમ્યગ્દર્શન ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક છે. તેનાથી તો ગમ્ય છે. પણ અહીં કહેવાનો આશય એમ છે કે એ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિકના આશ્રયથી ગમ્ય નથી. માટે ચાર ભાવથી અગોચર છે એમ કહેવામાં આવ્યું. સમજાણું કાંઈ? પુસ્તક છે કે નહિ? આહાહા..!

'ઔદયિક આદિ ચાર ભાવાંતરોને...' નીચે લખ્યું છે. 'ભાવાંતર = અન્યભાવો.' ભાવાંતર છે ને? અન્ય ભાવ એટલે પોતાનો પારિણામિક ત્રિકાળી સ્વભાવ જ્ઞાયક, એનાથી ચાર અન્ય ભાવ છે. ચારે ભાવ અન્ય છે. જેમ સાત તત્ત્વને પરદ્રવ્ય કહ્યા, તેમ આ ચાર ભાવ પણ નિશ્ચયથી પરદ્રવ્ય છે. આહાહા..! એ સાત તત્ત્વમાં આવી ગયું. આહાહા..! 'ભાવાંતર = અન્ય ભાવો.' પોતાનો ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ, પ્રભુ! તેનાથી આ ચાર અન્ય ભાવ છે. એ ભાવાંતરની વ્યાખ્યા થઈ. 'ઔદયિક, ઔપશમિક, ક્ષયોપશમિક અને ક્ષાયિક - એ ચાર ભાવો પરમપારિણામિકભાવથી અન્ય હોવાને લીધે...' પરમપારિણામિક જ્ઞાયકભાવ જે છે, એનાથી આ ચાર ભાવ અન્ય છે. આહાહા..! દ્રવ્ય સ્વભાવ જે શુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ છે એ ભાવથી પણ આ ક્ષાયિકભાવ અન્ય છે. આહાહા..! આવી વાત! વીતરાગ સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમાત્માની આ વાણી છે. લોકોને એકાંત લાગે. લોકો કહે એ.. 'સોનગઢ'નું એકાંત છે. પ્રભુ! તારી ચીજની તને ખબર નથી, પ્રભુ! આહાહા..! એકાંત છે. વ્યવહારથી ના પાડે છે કે વ્યવહારથી થતું નથી. સિદ્ધાંતમાં લેખ છે કે વ્યવહાર સાધક છે અને નિશ્ચય સાધ્ય

છે. એ તો વ્યવહારનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે, પ્રભુ! સાધક તો પોતાના રાગથી ભિન્ન થઈને અનુભવ થયો તે સાધક છે. એમાં રાગ બાકી છે એને ઉપચારથી સાધક કહીને કથન કર્યું છે. આહાહા...! ‘જ્યાસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં ઘણું આવે છે. ‘સમયસાર’માં ‘જ્યાસેનાચાર્ય’ની ટીકા છે ને? વ્યવહાર સાધન-નિશ્ચય સાધ્ય એ ટીકામાં ઘણું આવે છે. એ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં લીધું છે. નિશ્ચયાભાસ. નિશ્ચય અને વ્યવહાર બે ભાવમાં. એને વ્યવહાર કેમ કહ્યો? કે જ્ઞાન કરાવવા માટે. જ્ઞાન કરાવવા માટે વ્યવહાર છે. છે તો હેય. પણ એનું જ્ઞાન કરવું છે કે નહિ? જાણવું તો છે કે નહિ? આહાહા...! ભલે રાગ હોય. પણ જાણવું તો જોઈએ કે નહિ આ જ્ઞાનથી ભિન્ન ચીજ છે. એવું જ્ઞાન કરવું છે કે નહિ? શ્રદ્ધાનો આશ્રય ભલે નથી. આહાહા...!

એ ‘ચાર ભાવાંતરોને અગચર...’ એટલે કે ચારભાવથી.. નીચે લખ્યું ને? ‘તેમને ભાવાંતરો કહ્યા છે. પરમપારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે એવો કારણપરમાત્મા આ ચાર ભાવાંતરોને અગચર છે.’ કારણપ્રભુ, સમ્યગ્દર્શનનું કારણ ભગવાન એ ચાર ભાવના આશ્રયથી અગમ્ય છે. ચાર ભાવથી અગમ્ય છે એ શબ્દ લેવાનો અર્થ આ છે. ચાર ભાવના આશ્રયથી અગમ્ય છે. એ તો ત્રિકાળી સ્વભાવનો આશ્રય કરવાથી ગમ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? આવી વાત છે. આહાહા...!

‘(કારણપરમાત્મા)...’ આહાહા...! અહીં ત્રિકાળી આત્માને કારણપરમાત્મા કહ્યો છે. કારણપરમાત્મા. કેમ કે એના આશ્રયથી કાર્ય થાય છે. સમજાણું કાંઈ? એ પણ પ્રશ્ન થયો હતો. ‘વીરજીભાઈ’નો દીકરો છે ને? ‘ત્રિભુવનભાઈ’ ‘રાજકોટ’. મહારાજ! આ કારણ પરમાત્મા.. કારણપરમાત્મા કહો છો તો કારણનું કાર્ય તો આવવું જોઈએ. એમ પ્રશ્ન થયો હતો. આત્માને કારણપરમાત્મા કહો છો પણ કાર્ય તો આવતું નથી તો કારણપરમાત્મા કઈ રીતે? પણ પ્રભુ! કારણપરમાત્મા છે, એ જેની પ્રતીતિમાં આવ્યું એને કારણપરમાત્મા છે. પ્રતીતિમાં આવ્યો નથી એને કારણપરમાત્મા ક્યાં છે? એ તો પર્યાય અને રાગ છે. પ્રતીતિમાં આવ્યું કે ભગવાન આવો છે એને કારણપરમાત્મા કહે છે. તો કારણપરમાત્મા પ્રતીતિમાં આવ્યો તો તેને સમ્યગ્દર્શન કાર્ય થયા વગર રહે નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ ચાર ભાવથી અગમ્ય છે. એ કેવો છે એ વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

